

5.1. “Бир макон – бир йўл” – глобал инвестицион лойиҳанинг бугунги кундаги аҳамияти

Глобаллашув ва интеграция жараёнларининг авж олиши. Жаҳонда юз бераётган глобаллашув ва интеграция жараёнларининг авж олиши давлатлар ўртасидаги савдо алоқаларининг кенгайишига олиб келди. Ушбу жараён, биринчидан, транспорт коммуникациялари тизимини ривожлантириш, шунингдек, янги, арзон ва қисқа трансконтинентал транзит коридорларини шакллантиришни талаб этаётган бўлса, иккинчидан, минтақа мамлакатларининг жаҳон транспорт тизими билан туташувчи транспорт соҳасини ўзаро мувофиқлаштиришни тақозо этмоқда.

Айни дамда, кўплаб давлат раҳбарлари томонидан транспорт лойиҳаларини амалга ошириш юзасидан ташаббуслар илгари сурилаётган бўлиб, муҳим лойиҳалардан бири сифатида «Буюк ипак йўли»ни қайта тиклашга қаратилган ҳаракатларни ҳам қайд этиш жоиз. Мазкур йўналишда биргина Хитой томонидан «**Бир макон – бир йўл**» глобал транспорт коридорларини яратиш бўйича ишлаб чиқилган лойиҳани амалга ошириш учун дастлабки босқичда 900 млрд АҚШ долларидан зиёд маблағни ажратиш режалаштирилаётганлигини қайд этиш жоиз. Бу каби транспорт коридорларининг ишга тушиши халқаро ташувларда ҳам вақтни, ҳам ортиқча харажатларни тежалишига олиб келади.

Маълумки, Хитой 2013 йилда Евроосиё мамлакатлари ўртасидаги ҳамкорлик алоқаларини кенгайтириш мақсадида “Бир макон – бир йўл” деб номланган иқтисодий тараққиётнинг янги стратегиясини эълон қилди. Шу тариқа Хитой раиси Си Сзинпин кўп асрлик Буюк Ипак йўлини қайта тиклаш борасидаги ўз ғояларини амалга оширмоқда. Янги Ипак йўлини ташкил қилиш ғояси Си Сзинпин томонидан 2013 йилнинг 7 сентябрь куни илгари сурилган эди. Орадан бир ой ўтиб, у Индонезия парламентида сўзлаган нутқида XXI-асрнинг Буюк Ипак йўли ҳақидаги фикрларини такрорлади.

Жаҳон амалиётида транспорт тизимини ривожлантиришга қаратилган махсус тадқиқот марказлари ташкил этилган ва ушбу йўналишдаги муаммоларнинг илмий ечимини топишга бағишланган мақсадли илмий изланишлар олиб борилмоқда. Жумладан, денгизга тўғридан-тўғри чиқиш имконияти бўлмаган давлатлар учун муқобил бўлган арзон ва қисқа транспорт коридорларини яратиш, мультимодал транспорт коридорларидан фойдаланишни ривожлантириш, замонавий ва қулай транспорт-логистика хизматларини жорий этиш, товар таннархида транспорт харажатларини қисқартириш каби масалаларга кенг илмий доиралар томонидан алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 2 декабрдаги ПҚ-3422-сонли «2018-2022 йилларда транспорт инфратузилмасини такомиллаштириш ва юк ташишнинг ташқи савдо йўналишларини

диверсификациялаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори, 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ҳамда 2015 йил 6 мартдаги ПФ-2313-сонли «2015-2019 йилларда муҳандислик коммуникация ва йўл-транспорт инфратузилмасини ривожлантириш ва модернизация қилиш дастури тўғрисида»ги фармонлари соҳа ривожини учун ҳуқуқий-меъёрий ҳужжат вазифасини ўтайди.

Бугунги кунда халқаро иқтисодий муносабатларнинг ривожланиши, интеграцион жараёнларнинг тобора чуқурлашиши ва халқаро савдо самарадорлигининг транспорт логистикасига боғланиб қолиши мамлакатларнинг бир лойиҳа остида бирлашиш заруриятини келтириб чиқарди. Ушбу зарурий жараённи рўёбга чиқариш ва минтақалараро интеграцион алоқаларни ривожлантириш мақсадида Хитой Халқ Республикаси “Бир макон – бир йўл” лойиҳасини илгари сурмоқда.

Ўтган йили Хитой пойтахти Пекинда “Бир макон – бир йўл” деб номланган халқаро анжуман бўлиб ўтган эди. Халқаро ҳамкорлик алоқаларни ривожлантиришга бағишланган анжуманда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ҳам иштирок этди ва нутқ сўзлади.

Пекиннинг “Бир макон – бир йўл” лойиҳасини ўтказишда жойлашган 60 та давлатни қамраб олади. Лойиҳа 10 миллион аҳоли истиқомат қиладиган Сиандан бошланиши белгиланган. Бу шаҳарни хитойликлар цивилизация бешиги сифатида кўришади. Бир вақтлар сайёрамизнинг энг йирик шаҳри бўлган Сиан минг йиллар давомида Хитойнинг пойтахти вазифасини ўтаган.

5.1.1-жадвал

Тадқиқот давомида ўрганилаётган 48 та “Бир макон – бир йўл” катнашчиларининг иқтисодиёти рўйхати¹

Минтақа	Иқтисодиётлар
Шарқий Осиё	Хитой Халқ Республикаси, Мўғулистон
Жануби-Шарқий Осиё	Бруней Султонлиги, Камбоджа, Индонезия, Лао Халқ Демократик Республикаси, Малайзия, Мянмар, Филиппин, Сингапур, Таиланд, Шарқий Тимор, Ветнам
Жанубий Осиё	Афғонистон, Бангладеш, Бутан, Ҳиндистон, Малдив ороллари, Непал, Покистон, Шри Ланка
Марказий Осиё	Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон, Туркменистон, Ўзбекистон
Яқин Шарқ ва Шимолий Африка	Баҳрайн, Миср, Эрон, Ироқ, Исроил, Иордания, Кувайт, Ливан, Уммон, Қатар, Саудия Арабистони, Фаластин Миллий Маъмурияти, Сурия, Бирлашган Араб Амирлиги, Яман
XI-аср Денгиз Ипак Йўли	Эфиопия, Кения, Марокаш, Янги Зеландия, Панама, Корея, Жанубий Африка

Лойиҳага кўра, Марказий Осиё, Яқин Шарқ, Жанубий Осиё, Жанубий-Шарқий Осиё ва Европанинг айрим минтақалари молия билан таъминланади.

¹ Манба: China International Trade Institute

Таҳлилчиларнинг фикрича, Янги Буюк Ипак йўлининг ташкил қилиниши Хитойни жаҳондаги етакчи давлатлардан бирига айлантиришни мақсад қилиб қўйган. Шунингдек, “осмон ости мамлакати”нинг Осиё-Тинч океани минтақасида ҳам нуфузи ортади, ҳамда минтақадаги сиёсий ва иқтисодий таъсири кенгайди (5.1.1-жадвал).

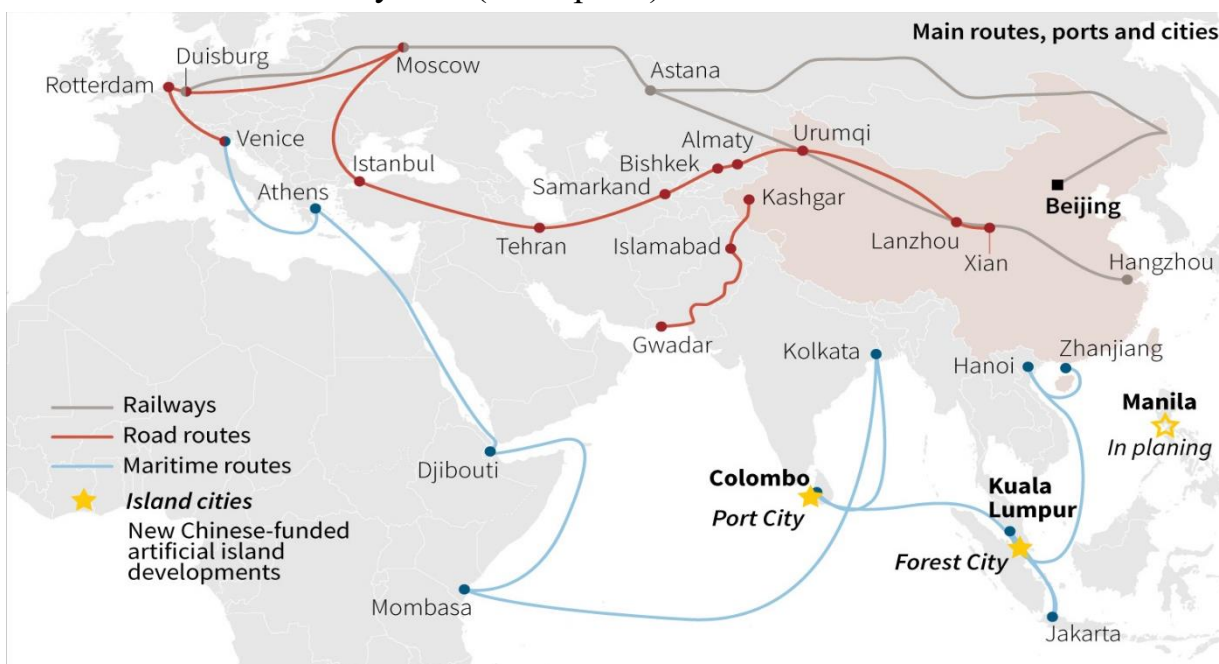
Мутахассисларнинг фикрига кўра, Хитой ўзининг темирйўл ва қурилиш компаниялари хорижга чиқишидан манфаатдор ҳисобланади. Россия-Хитой ҳукуматлари темирйўл масаласида бир қатор лойиҳаларни биргаликда ишлаб чиқмоқда. Ҳозирда Хитой Пекин – Лондон йўналишида тезюрар поездлар қатновини йўлга қўйиш бўйича ҳам бош қотирмоқда. Агар бу лойиҳа амалга ошадиган бўлса, у ҳолда йўловчилар атиги икки кун ичида Лондондан Пекинга ёки Пекиндан Лондонга етиб олишлари мумкин бўлади.

Шуни таъкидлаш лозимки, Хитой бундан аввал дунёда энг узок масофали юк поезди йўналишини ишга туширган эди. Бу йўналиш мамлакат шимолий-шарқдаги Харбин шаҳри ва Германиянинг Гамбург шаҳрини ўзаро боғлайди. Хитойга тегишли SHRC (China railway construction) давлат корпорацияси Калифорнияга қадар ўта тезюрар поездлар қатновини йўлга қўйиш лойиҳаси устида иш олиб бормоқда. Лойиҳанинг қиймати 68 миллиард долларга тенг экани айтилмоқда.

2014 йилда Африка Иттифоқининг Аддис-Абебедаги қароргоҳида нутқ сўзлаган Хитой Давлат Кенгашининг бош вазири Ли Кесян ўз мамлакати Африка қитъаси давлатлари пойтахтларини ўзаро боғловчи қитъалараро тезюрар поездлар қатновини ишлаб чиқиш режасини қўллаб-қувватлашини билдирган эди. Шунинг эслатиб ўтиш керакки, ҳозирча Африка мамлакатларини боғловчи темирйўл тармоғи мавжуд эмас. Бундан 100 йил аввал Буюк Британия ва Франция Африкада темирйўл тармоғини яратиш масаласини муҳокама қилган аммо, амалга ошмай қолган эди.

“Бир макон — бир йўл” лойиҳаси доирасида ташкил этиладиган транспорт йўлаги Австралия ва Индонезияни, Осиё мамлакатларини, Европа, Африка ва Лотин Америкаси орқали АҚШ билан боғлайди. Ҳисоб-китобларга қараганда, Янги Ипак йўли сайёрамиз аҳолисининг ярмидан кўпроғини, тўғрироғи 4,4 миллиард киши истиқомат қиладиган мамлакатларни қамраб олади. Янги Ипак йўлининг қуруқликдаги қисмида учта темирйўл йўлаги барпо этилади. Шимолий йўлак Россия ҳудудларидан ўтади. Марказий ва жанубий йўлак эса Марказий ва Ўрта Осиё мамлакатлари ҳудудларидан ўтиши режалаштирилган.

Кейинчалик темирйўллар йўлакларига автомобил йўллари ҳам қўшилади. Янги Ипак йўлининг асосий йўналиши Ўрта Осиёдан ўтади. Бу йўлакнинг узунлиги 6 минг 500 километрни ташкил қилиб, унинг 4 минг километри Хитойнинг Тинч океани соҳилларидан Синжон – Уйғур Мухтор Ўлкасигача бўлган йўлдир. У ердан Қозоғистон, Ўзбекистон, Туркменистон орқали Эрон, Ироқ, Сурия ва Туркияга боради. У ёғи эса Европага бир қадам. Денгиз йўли ҳам худди қадимги савдо йўли сингари Гуанчжоудан бошланади ва Вьетнам, Таиланд, Малайзия, Сингапур ва Индонезия орқали Қизил денгизга чиқиб, Африкагача етиб боради. Янги транспорт йўлаклари Хитойдан ортилган юкларни қисқа муддатларда Европага етказишни ўз олдига мақсад қилиб қўйган (5.1.1-расм).

5.1.1-расм. “Бир макон — бир йўл” лойиҳаси доирасида ташкил этиладиган транспорт йўлаги²

Ташаббус негизида Хитой ички бозорининг тўйиниши сабабидан бозор топа олмай қийналаётган Хитой ширкатлари учун Евроосиё мамлакатлари худудида мулти-миллиард долларлик инфратузилма лойиҳаларини вужудга келтириш, улар Хитойнинг оммавий банкларидан бериладиган имтиёзли кредитлар орқали Хитойдаги фирмалар томонидан барпо этилиши ётади, десак муболаға бўлмайди.

«Бир макон – бир йўл» лойиҳасининг диққатга сазовор жойи шундаки, у нафақат қуруқлик ва денгизда, балки ахборот технологиялари соҳасида ҳам маркази Хитой бўлган ҳамкорликни таклиф этади. Хитой бу соҳада «Дижитал ипак йўли» қурилишини барча мамлакатлар билан биргаликда амалга оширишига ҳаракат қилмоқда. Мазкур соҳада Хитойнинг Huawei, ZTE, China Telecom, China Mobile ширкатлари аллақачон дунёга танилиб улгурган.

Хитойнинг «Бир макон – бир йўл» ташаббуси дунё мамлакатлари томонидан катта қизиқиш билан ўрганилмоқда. Мамлакатимизда ҳам бу

² <https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative>

лойиха тафсилотлари тадқиқ этилиши, воқеалар ривожини синчковлик билан кузатилиши лозим, деб ҳисоблаймиз. Энг муҳими, биз учун «Бир макон – бир йўл» қайси ўринда фойдаю, қайси ўринда хавф – шуларни билиб олишимиз лозим.

Коронавирус пандемияси шароитида, ушбу лойиҳанинг ривожланиш жараёнидаги замонавий муоммоларнинг таркиби ўзгариб боради. Лойиҳанинг ривожланиш тенденцияси эса ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларнинг иқтисодий инқироздан чиқиш стратегияларига боғлиқ бўлади.

Хитой ва Марказий Осиё транспорт коридорларининг логистик ривожланиш хусусиятлари. Хитой ва Марказий Осиё транспорт коридорларининг ривожланиши ҳамда логистик имкониятларнинг кенгайиб бориши икки йирик минтақа учун улкан истиқболларни очиб беради. Минтақаларнинг чегаравий ҳолати ва узоқ йиллик муштарақ тарихи ушбу мамлакатларни ягона логистик тизим остида бирлаштириш имкониятини беради.

Минтақани ривожлантиришга қаратилган муҳим лойиҳаларни амалга ошириш мақсадида 2018 йилнинг ноябрь ойида Самарқандда **“Марказий Осиё: ягона тарих ва умумий келажак, барқарор ривожланиш ва тараққиёт йўлидаги ҳамкорлик”** мавзусида халқаро конференция ўтказилди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ушбу тадбирда ҳозирги кунда минтақавий ҳамкорликни барча муҳим соҳалар бўйича ривожлантириш тенденциялари ҳақида сўзлади ва Марказий Осиё бўйича қатор ташаббусларни илгари сурди.

Давлат раҳбарининг асосий ташаббусларидан бири – Марказий Осиё бўйича БМТ резолюциясини қабул қилиш таклифи халқаро ҳамжамият томонидан кенг қўллаб-қувватланди, 2019 йилда БМТ Бош Ассамблеяси **“Марказий Осиё минтақасида тинчлик, хавфсизлик ва барқарор ижтимоий-иқтисодий тараққиётни таъминлаш бўйича минтақавий ва халқаро ҳамкорлик”** резолюциясини қабул қилди. Резолюцияда транспорт инфратузилмаси ва транзит йўлакларини ривожлантириш, янги автомобиль ва темир йўллар, авиақатновларни очиш орқали барча транспорт турларининг ўзаро ҳамкорлигини кучайтиришга алоҳида этибор қаратилган.

Марказий Осиёда мавжуд транспорт йўлакларини такомиллаштириш ва янгиларини шакллантириш долзарблигини эътироф этган ҳолда, давлатимиз раҳбари Самарқандда бўлиб ўтган тадбирда Тошкент шаҳрида транспорт йўлакларини бўйича халқаро конференцияни ташкил этиш ташаббуси билан чиқди.

Асосий мақсад – минтақанинг транзит салоҳиятини биргаликда ривожлантириш, халқаро транспорт йўлакларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш, халқаро ташувлар жараёнидаги турли тўсиқларни бартараф этишга қаратилган чора-тадбирларни ишлаб чиқиш, меърий-ҳуқуқий база ва тариф сиёсатини такомиллаштириш ҳисобланади.

Айрим малумотларга кўра, Марказий Осиё мамлакатлари темир йўлларининг узунлиги 22 минг километрга тенг. Қозғистон энг йирик ва энг

кўп фойдаланиладиган темир йўллар тизимига эга, унинг ҳиссасига минтақадаги темир йўлларнинг 66 фоизи ва барча юк ташишларнинг 84 фоизи тўғри келади. Минтақадаги темир йўлларнинг қарийб 18 фоизи Ўзбекистон ҳудудидан ўтади ва барча ташишларнинг қарийб 11 фоизи мамлакат ҳиссасига тўғри келади. Туркменистон тахминан 12 фоиз минтақавий темир йўлларга эгалик қилади ва барча ташишларнинг 4 фоизини таъминлайди (5.1.2-жадвал).

5.1.2-жадвал

БМБЙ лойиҳаси натижасида Марказий Осиё давлатларида транспорт харажатларининг қисқариши³

	Хитой -3	Қозоғистон	Қизғизистон	Покистон	Тожикистон	Туркменистон	Ўзбекистон
Хитой -3	0%	13%	46%	40%	0%	0%	8%
Қозоғистон	13%	17%	1%	0%	46%	63%	28%
Қизғизистон	46%	1%	0%	0%	33%	41%	37%
Покистон	40%	0%	0%	32%	6%	7%	5%
Тожикистон	0%	46%	33%	6%	0%	4%	7%
Туркменистон	0%	63%	41%	7%	4%	0%	13%
Ўзбекистон	8%	28%	37%	5%	7%	13%	1%
Чонгкинг	0%	11%	41%	8%	0%	0%	8%
Гвадар	42%	0%	1%	28%	10%	11%	8%
Истанбул	21%	15%	11%	10%	0%	0%	19%
Москва	12%	2%	0%	14%	0%	0%	15%

Хитой ва қўшни мамлакатлар билан транспорт ташувлари осонлашиши ҳамда тезлашиши ҳисобига унга сарфланадиган харажат қисқаришига эришиш мумкин. Ўзбекистон мисолида олиб кўрадиган бўлсак, лойиҳа асосида инфраструктура объектлари яхшиланиши, янги йўллар барпо қилиниши ҳисобига барча иштирокчилар билан транспорт харажатларида ижобий ўзгариш содир бўлади.

Хусусан, Қирғизистон билан ташиладиган транспорт харажатлари 37 фоизгача, Қозоғистон билан эса 28 фоизгача қисқаришига эришиш мумкин. Бошқа иштирокчи давлатлар билан ҳам транспорт ва юк ташиш борасида харажатларни минималлаштириш имкони мавжуд. Хитой ҳукумати йўллар қурилиши ва янги инфраструктура иншоотларини барпо қилишда катта ташаббус кўрсатмоқда, молиявий маблағларни ўз зиммасига олишини таъкидлаб келмоқда.

Марказий Осиёда қўшимча юк ташиш оқимларини жалб этиш имконини берадиган янги транспорт ва транзит йўлакларини шакллантириш, транспорт ва логистика соҳасида кадрлар тайёрлаш бўйича хорижий тажрибани ўрганиб, халқаро логистика марказлари тармоғини яратиш, минтақа транспорт-логистика салоҳиятини ривожлантириш учун хорижий мамлакатларнинг портларидан самарали фойдаланиш услубларини шакллантириш, Марказий

³ Мазкур ҳисоб китоблар Жаҳон Банкнинг 2019 йилда ушбу лойиҳа бўйича тайёрлаган ҳисоботи ва таҳлиллари асосида ишлаб чиқилган.

Осиёда Жанубий ва Жануби-Шарқий Осиё, Европа, Яқин ва Ўрта Шарқ мамлакатларини бирлаштирувчи муҳим транзит йўл бўлиб хизмат қиладиган ягона интеграциялашган тизимни яратиш масалалари минтақа учун долзарб аҳамият касб этади.

Ўзбекистоннинг манфаати қаерда намоён бўлади?

Сўнгги йилларда Марказий Осиёда ўзаро ишонч ва дўстона муҳит шароитида транспорт лойиҳаларини рўёбга чиқариш бўйича амалий чоралар кўрилмоқда. Ўзбекистонни хорижий мамлакатларнинг, хусусан, Франкфурт, Милан, Брюссел, Вена, Сарагоса, Осло, Базел, Дубай, Техрон, Шанхай каби йирик логистика марказлари билан боғлайдиган “Навоий” халқаро интермодал логистика маркази фаолияти жадал ривожланмоқда.

Ўзбекистон – Қирғизистон – Хитой темир йўли қурилиши ҳам фаоллашди. Мазкур лойиҳа ШХТ макони учун долзарб аҳамиятга эга. Унинг амалга оширилиши лойиҳа иштирокчилари ҳамда Марказий Осиёнинг бошқа барча давлатлари ва Хитой ўртасидаги савдо-иқтисодий муносабатларни кенгайтириш имконини беради. Ушбу темир йўли Хитойдан Қирғизистон ва Ўзбекистон орқали Шарқий Европа ва Яқин Шарқ мамлакатларига юк ташиш имконияти яратилиши туфайли Хитой юкларини Европа мамлакатларига етказадиган энг қисқа йўллардан бирига айланади ва бутун Марказий Осиё транспорт-логистика инфратузилмасини ривожлантиришга хизмат қилади.

Марказий Осиёнинг стратегик келажаги ва истиқболлари минтақанинг ажралмас қисми ҳисобланган Афғонистондаги ҳудудий жараёнларда фаол иштирок этишга бевосита боғлиқ. Афғонистон Президенти Ашраф Ғанининг 2017 йилда Ўзбекистонга ташрифи доирасида “Сурхон – Пули Хумри” электр узатиш линиясини қуриш лойиҳасини амалга ошириш тўғрисида келишувга эришилди. Янги линия Ўзбекистондан Афғонистонга электр энергияси етказиб беришни 70 фоизга ошириш, яъни йилига 6 миллиард кВт/соатга етказиш имконини беради.

Афғонистон билан транспорт соҳасидаги ҳамкорликни ривожлантириш ҳамда трансфғон йўлаги доирасида янги темир йўлларини барпо этиш истиқболда Марказий Осиёнинг энг қисқа йўллар орқали Ҳинд океани ва Форс кўрфазидаги бандаргоҳларга чиқишини тامينлайди, Жанубий ва Жануби-Шарқий Осиёни Европа ва Хитой бозорлари билан боғлайди.

Кейинги пайтларда минтақа мамлакатлари халқаро транспорт борасидаги имкониятларини кенгайтиришга доир саъй-ҳаракатларини фаоллаштирмоқда. Бугунги кунда Марказий Осиё орқали қатор халқаро транспорт йўлаклари ташкил этилмоқда. 2018-2023 йилларда Хитой ва Ғарбий Европани боғлайдиган “Евроосиё” транспорт йўлагини қуриш ва фойдаланишга топширишни режалаштирмоқда. Ушбу магистрал Пекиндан бошлаб Остона, Москва ва Минск орқали Берлинга қадар давом этади. **Дастлабки ҳисоб-китобларга кўра, 2050 йилга бориб ушбу йўлак орқали йилига 37 миллион йўловчи ташилади.**

5.1.2-расм. Хитой экспортида “Бир макон – бир йўл” давлатлари ва бошқа давлатлар улуши⁴

Қозоғистон – Туркменистон – Эрон йўлагига келсак, 2018 йил май ойида Хитойдан ушбу йўналишда контейнерли поезд юрди. Ушбу масофани босиб ўтишга 2 ҳафтага яқин вақт кетди, бу денгиз йўлига қараганда ўртача икки баробар тез дегани. 2022 йилга бориб темир йўл орқали юк ташиш ҳажми йилига 15 миллион тоннани ташкил этиши кутилмоқда.

“Шарқ – Ғарб” лойиҳаси Хитой ва Европа ўртасида транспорт алоқасини йўлга қўйишга қаратилган. Боқу – Тбилиси – Қарс темир йўли ушбу транспорт йўлагининг муҳим бўғинидир. Мазкур лойиҳа Туркия ва Европадан Марказий Осиё мамлакатлари, Хитой ва Эронга мунтазам юк ташишни йўлга қўйишда муҳим роль ўйнайди.

Хитой учун лойиҳа бир неча омиллар туфайли жуда муҳимдир. Биринчидан, Шинжон-Уйғур мухториятининг иқтисодий ривожланишига туртки бўлади. Марказий, Шарқий ва Жанубий Хитойдан Европага контейнер поездларининг аксарияти Шинжон орқали ўтади. Ушбу вилоятнинг Пойтахти Урумчи бўлиб, мазкур шаҳар Европага чиқадиган транспорт йўлагига муҳим логистик марказ ҳисобланади. Хитой ҳукумати Қашғардан иккита ғарбий йўналишда Қирғизистон ва Ўзбекистонга, иккинчиси жанубга темир йўл қурилиши масаласини муҳокама қилмоқда.

Шуни таъкидлаш керакки, Покистон транспорт коридори - бу Хитойнинг "Бир макон – бир йўл" ташаббусининг энг муҳим лойиҳаси ҳисобланади. Ушбу лойиҳа Хитойни Марказий Осиё ва Жанубий Осиёдаги қўшнилари билан боғлайдиган, шу билан бирга Яқин Шарқ ва Африкага борадиган муҳим кўприк бўлади.

Хитойни Арабистон денгизи ва Форс кўрфази билан Покистон орқали боғлаб, савдо потенциалини кенгайтиради ва Хитойнинг нафақат минтақада,

---

⁴ Манба: ИХТТ (ОЕСД) маълумоти

балки Африкагача Покистоннинг Гвадар порти орқали энергия ва хавфсизлик мавжудлигини оширади. Мазкур йўлни транспорт ва энергетика: автомобил йўллари, кўприклар, газ қувурлари, портлар, темир йўллар, Покистонга энергия заводлари ва Хитойни назорат қилиш ва бошқаришда чуқур минтақавий хавфсизлик механизми билан таъминлаш асосида Хитой, Марказий Осиё ва Покистон иқтисодиётини ривожлантирадиган пакет сифатида кўриб чиқилиши мумкин.

Илгари Хитой ва Ўзбекистон ўртасидаги юкларни Қирғизистон орқали ўтказиш учун саккиз кундан 10 кунгача вақт кетар эди, энди эса янги транспорт йўналиши атиги икки кунни ташкил этади. Янги коридорда ўзбек иплари, пахта толаси, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ва мева шарбатлари Хитойга, ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш ускуналари, бутловчи буюмлар ва маиший техникалар қарама-қарши йўналишда олиб борилади. Сўнгги йилларда транспорт инфратузилмасини такомиллаштириш туфайли Хитой ва Ўзбекистон ўртасидаги ўзаро савдо ҳажми тез суръатлар билан ўсмоқда. **2018 йилда икки томонлама савдо ҳажми олдинги йилга нисбатан 48,4 фоизга ўсиб, 6,26 миллиард АҚШ долларини ташкил қилди.** Энди Хитой Ўзбекистоннинг энг йирик савдо шериги, энг йирик экспорт ҳамкори ва энг йирик импорт манбаи ҳисобланади.

Бундан ташқари, Ўзбекистон ҳукумати ташқи иқтисодий сиёсатида экспортга устувор аҳамият бераётгани сабабли, тобора кўпроқ Ўзбекистон компаниялари Хитойнинг улкан истеъмол бозорида ўз улушини олишга интилмоқда.

Ўзбекистоннинг иқтисодий ривожланиши учун яхши имконият яратган ҳолда, транспорт коридори бошқа давлатларни ўз маҳсулотларини етказиб беришда ундан фойдаланишга жалб қилмоқда. Экспертларнинг таъкидлашича, Хитой томонидан илгари сурилган Бир макон – бир йўл ташаббуси Ўрта Осиёда амалга оширилишининг тимсоли сифатида, йўлак транспортни осонлаштириш ва янги Осиё-Европа қитъа кўпригини яратишда етакчи роль ўйнайди.

Узоқ муддатга мўлжалланган стратегиялар

2019 йил 19 сентябрь куни Хитойнинг транспорт соҳасидаги кучини ошириш режаси эълон қилинди. Ҳужжат Хитой Коммунистик партияси Марказий қўмитаси ва Давлат кенгаши томонидан маъқулланди ҳамда Хитой транспорт секторининг келажакдаги истиқболлари ва йўл харитасини аниқ бир тамойиллар асосида тасвирлайди.

2035 йилга келиб Марказий Осиёда “йирик транспорт минтақаси” барпо этилиши режалаштирилган. Бу вақтга келиб транспорт тизими талабни тўлиқ қондириши ва мамлакатларни модернизациялашга хизмат қилиши керак. Иккинчи босқич – 2036 дан 2050 йилгача бўлиб, халқаро рақобатбардош транспорт тизимини яратиш тамойилларини ўз ичига олади ва 2050 йилга келиб, халқаро миқёсда инновацион транспорт тизими барпо этилади.

Хитойнинг транспорт тизими нафақат миқёси бўйича, балки техник жиҳозлар сифати, технологик инновацион қобилият ва тегишли касбий ишчи кучи, интеллектуал ва ақлли транспорт имкониятлари, атроф-муҳит шароити, транспорт ҳаракати хавфсизлиги ҳамда бошқарув лаёқати бўйича ҳам жаҳон миқёсида энг юқори талабларга жавоб бериши керак. Хитойнинг транспорт сектори учун умумий қўлланма сифатида сиёсат узоқ муддатли юқори даражадаги стратегик ва келишилган ривожланиш учун хизмат қилади. Шунингдек, у мамлакатнинг ўрта муддатли транспорт стратегиялари, келгуси беш йиллик режалари ҳамда келажақда миллий ва суб-миллий даражада амалга оширишнинг аниқ тамойиллари учун пойдевор бўлиб хизмат қилади.

Транспорт секторида инвестициялар, молиялаштириш ва бошқариш соҳасида чуқур ислоҳотлар давом этар экан, амалга оширишнинг келишилган механизми яратилади. Белгиланган мақсадларни амалга ошириш учун қўллаб-қувватланган вазифалар шакллантирилади ва давлат томонидан маблағлар (масалан, молиявий ва сиёсий қўллаб-қувватлаш) илмий жиҳатдан тақсимланади. Янги стратегия табиий ресурслар, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, молия тақсимоти ва бошқарув, шунингдек солиққа тортиш, молия, инвестиция, саноат ва савдо билан боғлиқ сиёсат ўртасида янада юқори мувофиқлаштиришни кўзда тутаяди. Ушбу сиёсат доирасида турли хил асосий ва пилот лойиҳалар амалга оширилади.

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда 2017-2021 йилларда муҳандислик-коммуникация ва йўл-транспорт инфратузилмасини ривожлантириш ва модернизация қилиш дастури амалга оширилмоқда. Дастур миллий транспорт тармоғини ривожлантириш соҳасида халқаро талаблар ва стандартларга жавоб берадиган яхлит комплекс стратегияни ишлаб чиқиш ҳамда маҳаллий ишлаб чиқарувчиларнинг маҳсулотларини ҳудудий ва жаҳон бозорига олиб чиқишни ҳисобга олган ҳолда ушбу стратегияни халқаро транспорт тизимига кенг интеграциялашни таъминлашни кўзда тутаяди.

Таъкидлаш жоизки, бугунги кунда мамлакатимизда транспорт-транзит салоҳиятини янада ривожлантириш учун барча зарур шароитлар яратилмоқда. Транспорт тизимининг ўтказувчанлик қобилиятини ошириш, Ўзбекистон ҳудудидан ўтиш учун мавжуд тўсиқларни бартараф этиш ишлари амалга оширилмоқда, бу эса Марказий Осиёда халқаро транспорт йўлакларини ривожлантиришда муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон ҳам Бир макон – бир йўл лойиҳасида иштирок этишдан манфаатдор ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2018-2022 йилларда транспорт инфратузилмасини такомиллаштириш ва юк ташишнинг ташқи савдо йўналишларини диверсификациялаш чоратадбирлари тўғрисида”ги қарорига биноан Боку – Тбилиси – Ахалкалаки – Қарс темир йўли орқали ташқи савдо юқларининг дастлабки транзит ташувларини амалга ошириш чоралари кўрилмоқда.

“Шимол – Жануб” лойиҳасининг очилиши, маълумотларга қараганда, 2021 йилга мўлжалланган. Ушбу транспорт йўлаги Санкт-Петербург бандаргоҳини Эроннинг Бандар Аббос ва Чобаҳор бандаргоҳлари билан

боғлайди, шу тарзда денгиз йўли Ҳиндистондаги Мумбай бандаргоҳига қадар узайтирилади.

Ушбу транспорт йўлаги Эрон орқали Форс кўрфази мамлакатларига юк ташиш жараёнини соддалаштириши туфайли Марказий Осиё учун долзарб аҳамиятга эга. **Ҳар йили йўлак орқали 3-5 миллион тонна юкни транзит қилиш имконияти пайдо бўлади.**

Мазкур транспорт йўлаги Ўзбекистон учун ҳам муҳим. Президент Шавкат Мирзиёев 2018 йилнинг июнь ойида Синдао шаҳрида бўлиб ўтган ШХТ саммитида Ўзбекистон Мозори Шариф – Ҳирот, Хитой – Қирғизистон – Ўзбекистон темир йўл линияларини қуриш, шунингдек, Марказий Осиё – Форс кўрфази, “Шимол – Жануб” ва “Шарқ – Ғарб” трансминтақавий йўлакларни ривожлантириш тарафдори эканини таъкидлади.

Кейинги вақтларда жаҳон экспертлар ҳамжамиятида Хитой томонидан илгари сурилган “Бир макон – бир йўл” ташаббусининг транспортга доир қисми хусусида кўп сўз юритилмоқда. Бу борадаги ишлардан умумий қилиб олганда жуда юқори натижалар кутиш мумкин.

Ўзбекистон “Бир макон – бир йўл” ташаббусини қўллаб-қувватлаши ва унда янада фаол иштирок этишдан манфаатдор. Яхши маълумки, “Бир макон – бир йўл” ташаббуси, аввало, савдо-иқтисодий муносабатларни ривожлантиришга, Хитойни жаҳон аҳолисининг 60 фоизи ва ялпи ички маҳсулотининг 30 фоизи тўғри келадиган мамлакат билан боғлайдиган янги транспорт йўллари шакллантиришга қаратилган.

Ўзбекистон – Қирғизистон – Хитой темир йўлини қуриш ва ишга тушириш “Бир макон – бир йўл” ташаббуси доирасидаги йирик транспорт лойиҳаларидан бири бўлади. “Бир макон – бир йўл” лойиҳасини инновациялар билан бойитиш, хусусан, Буюк ипак йўлини рақамлаштириш мақсадида рақамли иқтисодиёт соҳасидаги ҳамкорликни фаоллаштириш ҳам эътиборга молик. Бугунги кунда деярли барча ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларда транспорт ва логистикага оид рақамли хизматлар жадал ривожланмоқда.

Ўзбекистон Марказий Осиё мамлакатларининг минтақавий транспорт-коммуникация тизимини шакллантириш, транспорт ва логистика соҳаларида янги инвестиция лойиҳаларини ишлаб чиқишга доир саъй-ҳаракатларни фаоллаштириш юзасидан узоқ муддатли ва кўп томонлама ҳамкорлик учун қулай шароитлар яратиши катта манфаатларнинг юзага келишига сабабчи бўлади.